

Bayesi võrgud

Sven Laur
swen@math.ut.ee

19. detsember 2003. a.

Miks eelistada Bayesi statistikat?

- Klassikaline statistika püüab olla objektiivne.
- NFL-teoreemid (David Wolpert 1995)
Kõik õppimisalgoritmid töötavad keskmiselt sama hästi.

Probleemide klass kus algoritm A ületab algoritmi B moodustab vaid imeväikse osa kogu otsinguruumist.

- Klassikalised meetodid annavad ebastabiilseid või lubamatuid lahendeid.

Bayesi meetodid õigustavad stabiliseerivad võtteid.

Mis on tõenäosus?

Olgu kulli ja kirja saamise tõenäosus on võrdne.

- Siis sooritades palju katseid on ligikaudu pooled neist kullid.
- Minu meelest pole mõtet kulli tulekule panustada rohkem raha kui kirja saamisele.

Olgu mündi mõlemad pooled identsed, kuid meile teadmata.

Ratsionaalne uskumus

- Tõenäosus on subjektiivne ebakindluse mõõt, mis väljendab indiviidi ratsionaalset uskumust.
- *Dutch book* argument.
  - Iga sündmusele vastab veksel.
  - Sündmuse A tõenäosus $p(A)$ on vekslite müügihind.
  - Ratsionaalselt käituv individ ei lase ennast petta.
- Ebakindlus on alati normeerimata tõenäosusmõõt.

Bayesi teoreem

Iga sündmuste paari A ja B korral kehtib

$$p(A)p(B|A) = p(A, B) = p(B)p(A|B).$$

- Tegemist pole tautoloogiaga.
- Tõenäosus $p(A|B)$ tähistab ebakindlust A suhtes, kui B on toimunud.
- *A priori* pole selge, miks ebakindlus rahuldab Bayesi teoreemi.

Mis on õppimine?

Õppimine on Bayesi teoreemi rakendamine

$$p(X = x|D) = \frac{p(D|X = x)p(X = x)}{p(D)}$$

$$p(X = x|D) \propto p(D|X = x)p(X = x).$$

- Aposteriaalne tõenäosus $p(X = x|D)$.
- Mudeli tõepära $p(D|X = x)$.
- Aprioorne uskumus $p(X = x)$.

Keskmistamine

Milline on eksamihinde A saamise tõenäosus?

- Eksamil on viisteist piletit T_i .
- Iga pileti korral saab hinnata $p(A|T_i)$.
- Loomulikult

$$p(A) = \sum_i p(T_i)p(A|T_i) = \mathbf{E} [p(A|T_i)] .$$

Kuidas kirjeldada eelteadmist?

Milline on minu tõenäosus sattuda autoavariisse?

- Otse on küsimusele raske objektiivselt vastata.
- Tuleb vaadata erinevaid faktoreid.
  - Kui tihti ma kannan helkurit?
  - Kas ma olen maal või linnas?
  - Kas väljas on pime?
- Faktoreid ennast mõjutavad teised faktorid.

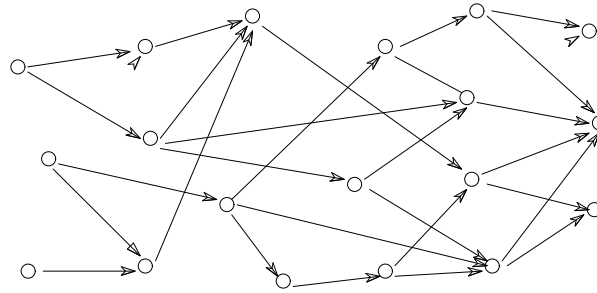

Bayesi võrk

- Bayesi võrk (*belief network*) määrab ära juhuslike suuruste $\mathcal{X} = (X_1, X_2, \dots, X_n)$ ühisjaotuse.
- Bayesi võrk on atsükliline orienteeritud graaf.
- Põhjuslikud seoste tugevust kirjeldatakse tinglike tõenäosustega $p(X_i | Pa(X_i))$. Näiteks võib see olla antud tabelina.

Helkur on	Maa on	Pime on	Tõenäosus 0.0001
on	on	ei	0.00001

Bayesi võrgu arvutusreegel

Kuna graaf on atsükliline, siis saame avaldada

$$p(X_1, X_2, \dots, X_n) = \prod_i p(X_i | \text{Pa}(X_i)),$$

$$p(X_1) = \sum_{X_2, \dots, X_n} p(X_1, X_2, \dots, X_n).$$

Teooria lõpp!!?

Tsirkus (*hack 1*)

Igal järgmine mänguseis on määratud eelmise poolt

$$X_1 \longrightarrow X_2 \longrightarrow \cdots \longrightarrow X_{i-1} \longrightarrow X_i$$

Teisisõnu $p(X_i|X_1, \dots, X_{i-1}) = p(X_i|X_{i-1})$.

On lihtne leida $p(X_i)$ kui on teada $p(X_{i-1})$

$$p(X_i) = \sum_{X_{i-1}} p(X_{i-1})p(X_i|X_{i-1})$$

Tsirkus jätkub ...

Graafiliselt illustreerides

$$\boxed{X_1} \longrightarrow X_2 \longrightarrow \cdots \longrightarrow X_{i-1} \longrightarrow X_i$$

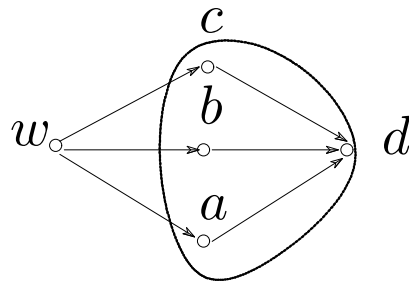
$$\boxed{X_1 \longrightarrow X_2} \longrightarrow \cdots \longrightarrow X_{i-1} \longrightarrow X_i$$

$$X_1 \longrightarrow \boxed{X_2} \longrightarrow \cdots \longrightarrow X_{i-1} \longrightarrow X_i$$

$$X_1 \longrightarrow \boxed{X_2 \longrightarrow} \cdots \longrightarrow X_{i-1} \longrightarrow X_i$$

Keerukad sõltuvused (*hack 2*)

$$p(a, b, c, d) = p(a, b, c)p(d|a, b, c)$$

- Tipu d korral vajame muutujate a, b, c ühisjaotust.
- Selleks tuleb keskmistada üle w, a, b, c jaotuse.

Loomulikud järeldused

- Õige arvutusskeem hoiab kokku mälu ja aega.
- Tipu X_i jaotuse leidmiseks peame leidma tipuhulkade jada $C_1, C_2, \dots, C_n$ nii, et
  - nende lõiked rahuldaksid teatud tingimusi;
  - iga tipuhulk oleks võimalikult väike;
- Selleks piisab vaid Bayesi võrgu topoloogiast.

Moraal

Arvutuslikust seisukohast on olulised kaks reeglit

- Tipp ja tipu järglane peavad kuuluma samasse tipuhulka.
- Tipp ja tipu eellased peavad kuuluma samasse tipuhulka.

Tulemuseks on graafi teisendusreeglid

- Kaar $X_i \rightarrow X_j$ tuleb asendada servaga $X_i - X_j$.
- Kaartepaari $X_i \rightarrow X_k \leftarrow X_i$ korral lisada serv $X_i - X_j$.
- Saadud graafi nimetatakse moraaliks.

Tingimuslik sõltumatus

Süsteemaatiline arvutusskeem kasutab Bayesi võrgu sekundaarset struktuuri. Peamiseks vahendiks on tingimuslik sõltumatus.

Definitsioon 1. Juhuslike suuruste hulgad A ja B on tinglikult sõltumatud kui

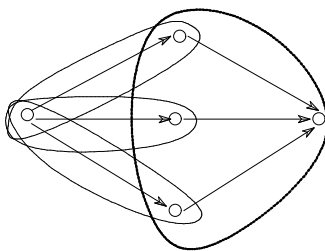
$$p(\mathcal{A}, \mathcal{B} | \mathcal{C}) = p(\mathcal{A} | \mathcal{C})p(\mathcal{B} | \mathcal{C}),$$

$$p(\mathcal{A} | \mathcal{B}, \mathcal{C}) = p(\mathcal{A} | \mathcal{C}).$$

Moraali klikid

Vastavalt teisendusreeglitele on sobivad tipuhulgad, mille tõenäosusjaotust arvutada maksimaalsed klikid.

- On garanteeritud tipu ja tema eelaste olemine ühes klikis.
- Kliki tipud jagunevad kaheks eeldus ning järelsus.

Maagiline tingimus

Kui saab jagada tipuhulga hulkadeks A ja B nii:

- teed hulkade A ja B vahel läbivad kindlasti $A \cap B$;
- $A \cap B$ on täielik graaf;

siis saab leida

$$P(A \cup B) = \frac{P(A)P(B)}{P(A \cap B)}.$$

See on samaväärne graafi trianguleerimisega — iga tsükkel, mis omab vähemalt nelja tippu lõhutakse kõõluga.

Klikipuu

Pärast graafi trianguleerimist leidub sellel klikipuu:

- tippudeks on maksimaalsed klikid C_k ;
- servadeks on klikkide lõiked S_k .

Kuna klikipuus puuduvad tsüklid, siis saame leida iga kliki tõenäosusjaotuse ning kogu ühisjaotuse

$$p(X_1, X_2, \dots, X_n) = \prod_{k=1}^m \frac{p(C_k)}{p(S_k)} = \prod_{k=1}^m p(R_k | S_k).$$

Arvutuslik algoritm

Tegelikult pole vaja leida tippude kausaalset järjestust, piisab kui kasutada kolme-etapilist algoritmi:

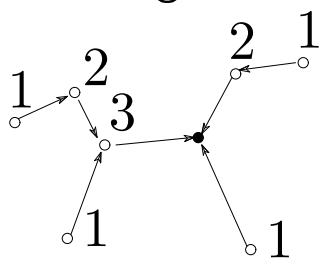
- potentsiaalide initsialiseerimine,
- tõstusmaterjali kogumine,
- tõestumaterjali laiali saatmine.

Eesmärgiks on saavutada kooskõla

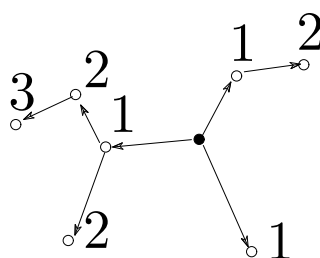
$$\int P(X_C)dX_R = P(S) = \int P(X_D)dX_{R'}$$

Kooskõla saavutamise kampaaniad

Info kogumine

Korralduste jagamine

Bayesi võrgu treeninime

Kuidas leida ainult andmetele toetudes Bayesi võrk?

- Puhas Bayesi printsiibi rakendamine.
- Integraali lähendmine lõpliku summaga.
- MAP ja ML lähendid — EM ja MC^2 meetodid.
- Strukturaalne optimiseerimine.